

ПАМ'ЯТЬ ТА ВШАНУВАННЯ

Гончаренко Катерина,

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії*

*Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного
університету імені Михайла Драгоманова*

КОЛИ СВІТ БУВ... І ВСІ В НЬОМУ ЖИВІ¹

Нещодавно відійшла у засвіти завідувач кафедри філософії Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, доктор філософських наук, професор МОЗГОВА Наталія Григорівна.

Ця втрата залишається разуче болісною, адже Наталія Григорівна була не просто одним з кращих знавців історії філософії, а відтак й історії людства, заслуженим працівником освіти України, професором нагородженим відзнаками Юрія Переможця та Св.Варвари. Головне, що вона була справжньою Людиною. Її енергійність, щирість, гідність та доброта були безмежними. Вона по-справжньому була віддана справі, кафедрі, роботі. Ніколи не ставилася до колег, як до підлеглих, бо надто всіх опікала. В неї завжди була купа справ та планів, яких вистачить ще на декілька поколінь. Інтелегентна, вишукана, життєлюбна. Мала витончений смак та любов до дорогоцінного каміння. Кожна з її найдрібніших прикрас має свою цікаву історію. Мала колекцію, яка була незримим свідком її вкрай нелегкого життя.

Вона була незвичайним професором, або принаймні не з тих, хто створює навколо себе хмару згущеного пафосу. Вона не цуралася

та навіть захоплювалася інтелектуальними бесідами зі студентами та аспірантами. Вона була прогресивною. Завжди підхоплювала всі технічні новинки та нововведення, слідувала за кращими новинками кінематографа, театральних вистав. Вона однаково емоційно та із завзяттям могла говорити про «Кримінальне читиво» Квентіна Тарантіно чи гру Тімоті Шаламе (якого обожнювала) та про Київ. А Києвом вона дихала – його історією, його присмаком дому. Навіть, коли з початком війни їй довелося виїхати до Франції вона весь час прагнула повернутися додому, бо там «навіть йдучи вулицею виникає відчуття ґрунту та коріння». Вільно описати будь-яку вулицю Києва, будь-то Паторжинського чи Малопадвального, так як вона напевне мало, хто зможе. Парадоксально, але відтворення втраченого спогаду, культурного ландшафту напівзабутого Києва, напевне під силу, не так фахівцям-дослідникам, як тим, хто відчуває простір шкірою, хто має «тонку шкіру». В її очах візії міста змінювали відтінок навіть залежно від пори року.

Найзахопливіші згадки про Київ були пов'язані з часами її дитинства. Наталія Григорівна Мозгова народилася 4 грудня 1957 року. Перші роки свого життя провела на вулиці Прорізній. Напевне саме на цій затишній вулиці зародилася неабияка любов до історії Києва: вона пам'ятала навіть вигляд підвіконня будинку в якому народилася. У 1959 році, за розповіддю Наталії Григорівни, її родина переїхала на Чоколівку. Мати, батько, два старших брати, племінник батька (матір якого розстріляли есесівці у 1942 році) переїхали в затишну трикімнатну квартиру. Там власне й минуло її дитинство. Наталія Григорівна завжди наголошувала на цьому періоді свого життя, адже дитинство

¹ Назва некрологу та окремі факти взято зі споминів Мозгової Наталії Григорівни до збірки *Alma mater*: з нагоди 185-річчя від дня заснування Київського університету імені Тараса Шевченка. Київ. 2019 рік.

промайнуло в дослідженнях Києва. З переїздом на Чоколівку почалося «нове життя»: вештання околицями Чоколівки, блукання вздовж річки Либідь, до аеропорту Жуляни спільною «босаяцькою компанією». З однолітками вони вибиралися до вагоноремонтних майстерень чи на Караваєві дачі.

Окремо слід згадати батька Наталія Григорівни – Григорія Шупика, що був військовим льотчиком та ще з довоєнних часів і всі п'ять років війни перебував на фронті та незважаючи на неодноразові поранення повертався туди. За бойові заслуги у 1945 році був вшанований, на той час, високого звання – Героя Радянського Союзу. Наталія Григорівна завжди відмічала, що попри свої високі звання батько ніколи не мав надмірного пафосу та не робив свої досягнення наріжними. Навпаки, був дуже скромною людиною.

Наталія Григорівна закінчила №149 школу міста Києва з поглибленим вивченням німецької мови. А тому вибір, куди йти навчатися був серйозний: яку професію обрати – перекладача чи філософа? Відтак, так стали зірки і вона вступила на філософський факультет Національного університету імені Тараса Шевченка. Хоча вчити німецьку мову продовжувала й надалі. А з викладачкою німецької мови підтримувала дружні стосунки вже сама будучи доктором філософських наук.

А далі почалося життя. Дійсно складне: діти, хворі батьки, декілька робіт... Але це Наталія Григорівна ніколи не виносила на загальний огляд. Ніхто й ніколи навіть не підозрював, які важкі часи переживала вона або її сім'я. Вона вміла «тримати обличчя»: гідність не дозволяла перейти колись сказану батьком настанову «фасоль жуй, але фасон тримай». Та й не оцінюються ніколи «чужі страждання»: мінімум будуть предметом пересудів, а максимум – джерелом нещирого співчуття. Крайне надто зневажала.

Окремої уваги варта згадка про товаришування та співпрацю з Григорієм Івановичем Волинкою. Їх знайомство відбулося ще в стінах КНУ імені Тараса Шевченка, коли Григорій Іванович був аспірантом II-го року навчання кафедри діалектичного матеріалізму, а Наталія Григорівна студенткою III-го курсу філософського факультету. Наталія Григорівна згадувала, що саме тоді її вразила простота з якою Григорій

Іванович міг доносити до студентів матеріал, а також аура, яку він приносив з собою в аудиторію. Ну і звісно, як і потім протягом багатьох років їх дружби – його гумор. Йшов 1977 рік. Вдруге вони перетнулися, коли Наталія Григорівна прийшла на кафедру філософії Київського державного педагогічного інституту імені М. Горького в аспірантуру, а Григорій Іванович був на той час там асистентом. Це був 1981 рік. Після захисту докторської дисертації Григорій Іванович очолив кафедру, а Наталія Григорівна стала водночас співробітником, помічником та другом. Вона завжди казала, що було складно, адже доводилося виконувати чимало обов'язків, але Григорій Іванович завжди був «номером один», а бути «номером два», і визирати «в нього з-за плеча, було легше». Навіть будучи очільником кафедри він завжди залишався глибоко інтелігентною, толерантною та відповідальною людиною. Вона завжди згадувала веселі ситуації, життєві оповідки, «байки», які полюбляв розповідати Григорій Іванович та які довелося разом пройти. Найбільше подобались крилаті вирази, висловлювання, аналогії, життєві ситуації, які підхоплювалися або формувалися в спільнотворенні часів товаришування з Григорієм Івановичем, а тому завжди мала в запасі влучний та доречний вираз прийнятний щодо ситуації.

Наталія Григорівна часто згадувала часи, коли вона була «землекопом». Саме так вона почувалася, коли працювала над спадком Київської духовної академії. «Незабутні часи» проведени в архівах та Інституті Рукопису міста Києва спільно з Дорошкевичем Володимиром Олександровичем. Це були ті часи, коли вона мала за щастя працювати отим «землекопом», бо «ми були, неначе, присутні при якомусь таємничому дійстві». Систематизувати весь той «розкопаний» матеріал допомагав Григорій Іванович. В його оптиці та здатності до високого рівня теоретизування розкопані в архівах матеріали, що були хаотично розпорошені «миттєво нанизувалися та вишиковувалися у струнку та впорядковану систему». Вона дуже мріяла, що настануть часи і вона повернеться до цього землекопства, але вже більше в контексті обґрунтування глибоко постмодерної сутності японської культури.

Своє захоплення Сходом вона завжди пов'язувала з іменем доньки Тетяни, яка

вивчала японістику, а згодом працювала викладачем та писала дисертаційне дослідження саме з філософії цього напрямку. Наталія Григорівна також дуже пишалась своїм сином Артемом (Мозговий Артем Анатолійович – співробітник Інституту географії НАН України). Щоразу хвилювалася, коли він збирався в чергову «туристичну мандрівку». Не розуміла цю любов, адже як можна «жити в наметі». Але при цьому підтримувала та навіть казала, що в цьому захопленні є своя перевага, адже «гори лікують». Особливо гордою її можна було бачити, коли вона показувала, по захисті Артемом Анатолійовичем докторської дисертації – монографію, адже дійсно не кожен може написати роботу, яку видають в «Науковій думці».

Щодо своїх власних творчих доробок, слід зазначити, що вона була автором понад ста публікацій. З-поміж них варто відзначити знакові роботи: Навчальний посібник «Логіка», Підручник «Історія філософії в Україні» (написаний спільно з професором Юрієм Олександровичем Федівим), багатотомне видання «Антології української думки», де вона була укладачем та співавтором; безліч наукових статей, що видані в Україні у фахових виданнях категорії Б, так і виданих в іншомовних журналах рівня Scopus. Окремої уваги варта міжнародна колективна монографія «Worldview explications of Modernism and Postmodernism», що була видана у 2023 році. Крайня формувалася «для душі». Адже це був той час, коли Наталія Григорівна важко хворіла і творчі досягнення, особливо в ключі «писати про що хочеться», відгукувалися як ніколи. Вона любила проводити наукові заходи, хоча зазвичай дуже хвилювалася, адже то вкрай відповідальна справа. Крайній круглий стіл

присвячений Міжнародному дню філософії «Актуальний філософський дискурс: трансформаційні зміни в умовах війни» (листопад 2023 р.) вона проводила з лікарні. А потім сказала: «класно вийшло». Хоча по-іншому не могло бути. Оскільки, до організації завжди додавалося максимум зусиль.

Наталія Григорівна завжди була справедливою та мудрою. В цю мудрість хотілося втиснутися аби вона відбитком залишилася на шкірі. До цього часу залишається неусвідомленою її відсутності: вона ніби фізично не присутня, але поряд. І єдина свідома думка, яка наразі чітко формульована, то це те, що вона дала гарну школу і наукову, і життєву: вона навчила працювати, бути відповідальним та справедливим. Як її свого часу вчив Григорій Іванович: «він по-справжньому навчив працювати, завжди пояснював, що є важливим». Наталія Григорівна завжди наголошувала, що потрібно вчитися не сприймати все близько до серця, але самій цього так і не вдалося досягти. Як власне і навчити мене. Ми завжди сходилися на думці, що нас об'єднувала емоційність, наївність, щирість, запальний дух, жага справедливості, нетерпимість до всього не-справжнього, невміння халтурити, відданість уявній силі справи та багато чого іншого, що не можливо втиснути в слова або виносити на загал.

Світлину, яку додано до некролога, свого часу було зроблено поблизу Київського велотреку. Це було місце нарад, святкувань, обговорення невдач та провалів, формування стратегічних планів. Місце спогадів. На фото, як тепер кажуть, Наталія Григорівна з хитрим примруженим – посміхається. Так, вона там дуже щаслива. А її погляд ще надто сповнений віри...